

Zeitschrift: Romanica Raetica : perscrutaziun da l'intschess rumantsch
Band: 13 (1998)

Artikel: Historia, lungatg e cultura
Kapitel: Igl Ischi - Annada 50 : ediziun festiva, 1964
Autor: Maissen, Alfons
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-858963>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 07.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

24. Igl Ischi – Annada 50 – Ediziun festiva, 1964

Al lectur digl «ISCHI» festiv

Per dar peisa agl ISCHI 50 essan nus sespruai ded animar ina retscha d'auturs, scribents, poets e scienziats per la collaboraziun a questa annada. Quei ei reussiu senza pli grondas stentas. Il resultat ei staus de maniera ch'era igl Ischi 1965 ha saviu vegnir tschentaus entirs ed entratgs, quel de 1966 per part. Ils Ischis 1967 e 1968 ein preparai en manuscret.

Dapi igl onn 1897 ein compari 50 Ischis! Quei ei ina respectabla prestaziun per ina uniun regionala sco la Romania. Ord las introducziuns screttas dals differents redactors dils davos 65 onns percorschan ins las grondas stentas che la redacziun dils Ischis han beinduras caschunau. Mo era segns de satisfacziun e luschezia sur bein reussidas annadas accumpognan ils ISCHIS. Ils divers sinzurs ein capeivels. Il redactor sto savens esser empalader, arader, catschabos e semnader en ina persuna. Poets e scribents vulan esser incitai e cudizzai. Pér in ferm pugn giu per la meisa fa vegnir madirs els de bandunar lur affons spirtals per schar entscheiver els il viadi viadora el mund. Senza conscienzius auturs stat il redactor mal, stat el stuius cun in cudisch senza feglia enta maun. Perquei vala nies engraziament en emprema lingia als biars auturs. Buca meins che 18 scribents cun 30 lavurs ein representai en quest cudisch festiv.

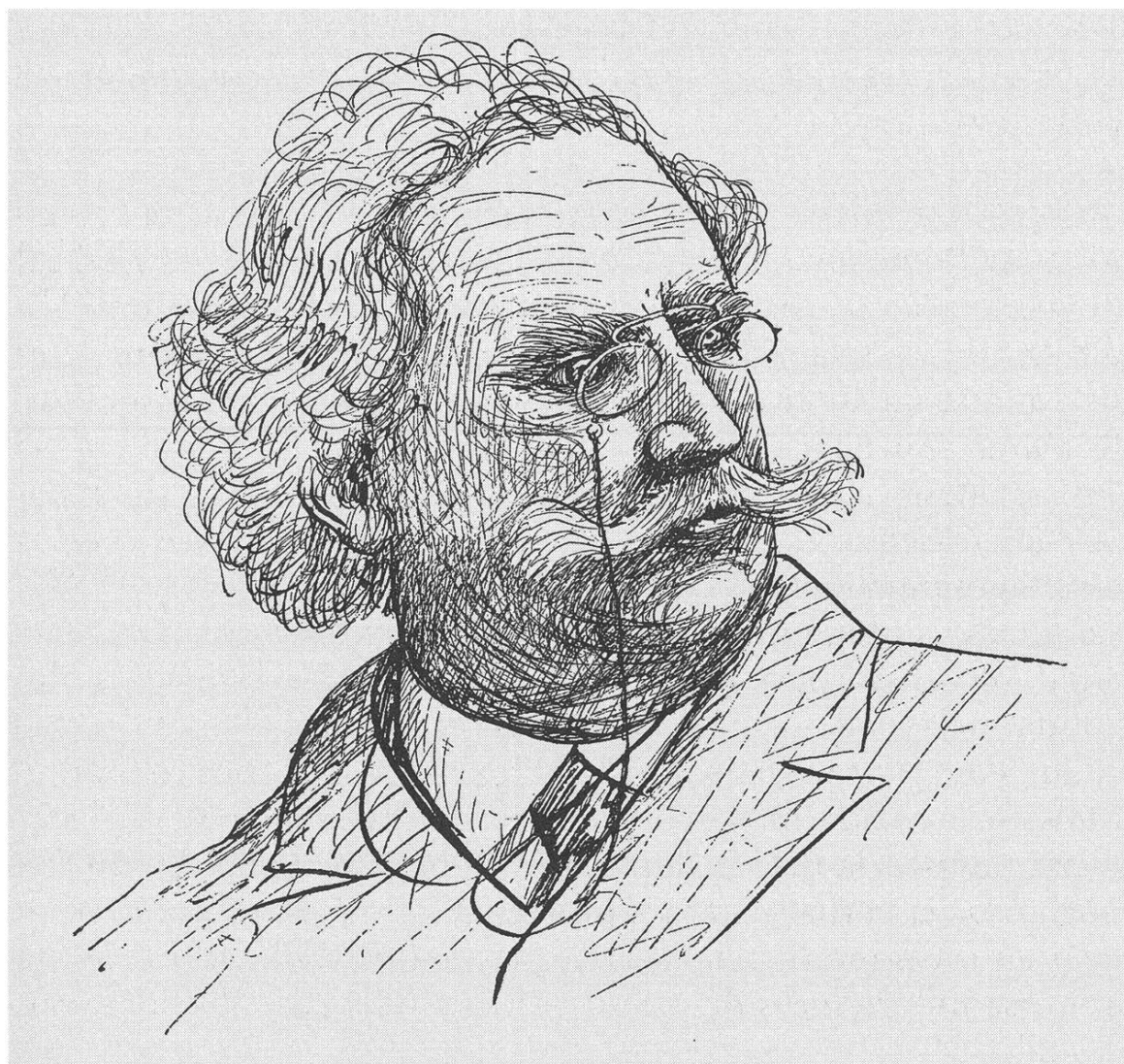
Engraziament descha denton era als compositurs, als stampadurs, allas stamparias. In dieuspaghi als promoturs che scatschan ils cudischs. Alla fin vegnan ils cumpraders! Senza lezs fuss tut per pauc. Mo cun il soli cumprar eis ei ca fatg. Cudischs cumpran ins per leger e meditar. Per che quei vegni fatg ston els esser fatg bein, corrispunder per la lètga allas pretensiuns dil temps, dil pievel, dil lectur. Igl Ischi less promover l'enconuschientscha dil lungatg romontsch e sia cultura! El vul instruir, leventar e carschentar interess ed amur per il pli vegl lungatg svizzer, per la latinitad, dalla quala nus essan emplenì traso, senza esser pertscharts dil grond dun. Nossa viarva romontscha sa concuorer cun mintg'auter lun-

gatg europeic en bellezza e dignitad. Ella ei stgisa d'exprimer tuts ils problems e patratgs humans en moda clara ed entelgeivla. Quei ei pusseivel sche nus conservein e sviluppein in lungatg de scartira corrects, sauns e digns d'ina vera plema sribenta.

Cun special plascher menzionein nus cheu all'entschatta ils plaidis inauguralis de nies cau diocesan Monsignor Johannes Vonderach, uestg de Cuera. Els dueigien survir d'entruidament e muossavia! (mira «Igl Ischi» 50, 1964, p. 1ff.)

Nos redacturs digl ISCHI

*Caspar Decurtins
Il liun de Trun 1855–1916*

Caspar Decurtins ei naschius a Trun ils 23 de november 1855. Suenterscolas dil vitg, sin claustra, a Cuera, frequenta el las universitads de Minca, Heidelberg e Strassburg, doctorescha suenter treis semesters a Heidelberg culla dissertaziun: *Clau Maissen*. Cun 21 onn vegn el mistral, restaurescha la claustra de Mustér, daventa confundatur dell'Universitad de Friburg, da 1881–1905 cusseglier nazional, lavura e batta per l'idea sociala sin fundament cristian-catolic. 1905 banduna el la politica federala, vegn incaricaus cun ina professura de historia culturala e dils pievels a Friburg, ch'el mantegn tochen 1914. Ils 30 de matg 1916 ei *Caspar Decurtins* morts a Trun, suenter haver da pign ensi, sper tut sias immensas incumbensas, luvrau 45 onns per la gronda rimnada de beins culturals, silsuenter publicai en sia *Crestomazia retoromontscha* che cumpeglia 13 volums, edi da 1896–1919. Siu plaid fulminont, sia iniziativa e lavur romontscha han bess brastgas sin tuttas varts; ellas ein aunc oz buca stezzas. Decurtins ha iniziiau la renaschientscha retoromontscha!

Caspar Decurtins astga vegnir consideraus per il capo-fundatur della Romania a Trun 1896. El ei era staus fundatur ed igl emprem redatur digl Ischi. Otg numers ha el redigiù e publicau da 1897–1906. En sia emprema introduziun definescha el sco suonda igl intent della Romania e digl Ischi: «La societad 'Romania' formada ord students e commembers honoraris ha per siu intent la cultivaziun dil Romontsch, siu spért, sia historia e sia litteratura. Per ademplir tal siu scopo publichescha la societad annualmein ina revista romontscha sut il tetel 'Igl Ischi', che cuntegn publicaziuns de vegls texts romontschs, material folcloristic sco era lavurs originalas». – Decurtins dat gronda peisa all'enconuschientscha exacta dils vegls monuments, edi tenor pretensiuns della scienza linguistica moderna. Quels formeschan in segir material per studis scientifics e per sclarir la historia dil lungatg e dil pievel romontsch. Decurtins continuescha verbalmein: «Il prezius scazi dil pievel romontsch schai en sia litteratura populara, perquei publichein nus ils pli interessants products de quella e tras studis specials commentein tals.

Las lavurs originalas vegnan principalmein a tractar nies lungatg e nossa historia, mo nus vegnin era a purtar autras composiziuns, che concerneschan la sviluppaiziun culturala dil pievel romontsch».

En *Ischi II* sa Decurtins gia scriver: «Il bi beinvegni ch'il pievel romontsch ha fatg a l'emprema annada digl Ischi, ha dau a nus buna curascha de schar suandar ina secunda augmentada annada». Il redactor ha la ferma perschasiun che l'existenza della revista seigi garantida per igl avegnir, demai che studegiai sco era il pievel, pign e grond, hagian retschiert igl Ischi cun ton plascher e gronda simpatia.

Egl *Ischi IV* lamenta el gia che las lavurs empermessas seigien entradas memia tard, ton che novs collaboraturs hagian stuiu vegnir anflai. Mo gia *Ischi V* tschontscha d'in niev sulegl de primavera, d'ina frestg'aura de primavera che mondi tras il pievel romontsch: «Ins sa forsa dir ch'ei seigi mai vegniu luvrau ton per nies romontsch sco gest ussa!»

En *Ischi VI* dat Decurtins ina risposta alla damonda: «Ins auda enqualgadas a fagend la damonda pertgei la Romania sedetti tonta breigia per mantener e cultivar il romontsch?» – El constatescha en quei connex ch'il lungatg romontsch seigi veramein in lungatg e buca mo in dialect dependent. El detti als Romontschs lur agen character. Ils basegns de mantener l'individualitad *nazionale* corrispundi ad in dretg profund e natural. Ils Romontschs emprendien tgunsch ils lungatgs neolatin, gie schizun il tudestg. E Decurtins continuescha: «Il lungatg sa denton mo vegnir mantenius cura ch'el vegn cultivaus, e sesvilupescha aschia cun il temps. La cultivaziun dil romontsch ei perquei il principal intent della Romania.»

Cull' *Annada VIII*, 1906, dat Decurtins cumiau: «Entras igl Ischi han ins vuliu svegliar il sentiment *nazionale* tier ils Romontschs, la *carezia* pil lungatg mumma e per la tradiziun romontscha... Nies operar litterar era influenzaus da nos *principis religios-politics*, e nus vein mai zuppentau ne encuretge de affeblir quels. La pretensiun ei detti in operar litterar *senza principis* indichescha ina pintga enconuschientscha della litteratura e sia historia. Adina ha tutta activitad intellectuala giu in centrum etic, quei centrum ch'ins numna *principis*».

In organ popular scientific che sebase sin ina partida contribuziuns e collaboraturs ei pli sensibels ch'ina collecziun ded ovras belletristicas. Igl ei pia capeivel che era Decurtins ha stuiu sentir la torta della critica. El ha renvieu ella cun il proverbial arab: *lls tgauns uorlan e la caravana va*, plaids che siu successur, prof. Tuor, citescha duas gadas per siu agen diever. Decurtins ha buca mo redigiu, el ha scret sez in bionton per siu organ. Era sco redactur carscheva el incontin ord l'immensa lavur vid sia *Crestomazia retoromontscha*. La preferenza ha el dau alla tradiziun populara, ad impurtonts mussaments de quella en vegls manuscrets e monuments. Mo dasperas ha bein negin auter stuschau ed inflammas cun tonta vigur e success giuvens poets e sribents, ed era valetau quels.

Decurtins veva ina memia vasta impressiun della *romanitad* e della *latinitad* per buca mirar ed era serender sez sur la palera de nossa stretga clasena romontscha. Per la propagaziun e valetaziun dil romontsch, sco era per motivs de sia scienza comparativa, ha el tratg neutier ils lungatgs *catalan*, *provenzal*, *rumen*, las culturas *germanas* e *slavas* etc.

Decurtins s'exprima en suandonta moda en *Ischi VI*: «Sper las ovras originalas ha igl Ischi purtau in diember de traduciuns ord ils differentes lungatgs, che astgan separegliar cun las meglieras traduciuns en ils auters lungatgs romontschs. La principala valur de talas traduciuns schai en quei, che nos giuvens auters romontschs vegnan mess en relaziun cun igl operar litterar ded auters pievels. Nuot ei, principalmein per ina naziun pintga, aschi fatal sco l'isolaziun... L'unda dil grond moviment litterar ded auters pievels frestgenta e fructifichescha il graschel mo bien tratsch romontsch».

Ils giuvens poets ein compari ed han luvrau era en quei senn stipulaus da Decurtins. Nus alleghein oravontut: *Flurin Camathias*, *P. Maurus Carnot*, *Alfons Tuor* e pli tard *Carli Fry*, *Gian Fontana*, *Gion Cadieli*, *G. B. Sialm* ed auters.

Professor dr. Pieder Tuor
1876–1957

Prof. dr. Pieder Tuor ei naschius ad Aquila ellas Abruzzas, ils 19 de fenadur 1876. Il bab che possedeve leu ina fatschenta, oriunds de Breil, miera 1882. La famiglia retuorna en patria e secasa a Lags, vischnaunca oriunda della mumma. *Mustér* e *Sviz* daventan ils loghens de siu studi gimnasial. 1903 doctorescha Tuor cun la pli aulta menziun alla facultad giuridica de Friburg culla dissertaziun: *lls Libers de Lags*. 1905 vegn Pieder Tuor numnaus professor per il dretg roman all'universidad de Friburg. Suenter in clom ed ina dimora de 2 onns all'universidad de *Genevra* 1920, surpren el da 1922–1946 la professura per il dretg roman all'universidad de *Berna*. Sia immensa lavur en favur della scrutaziun giuridica stuein nus tralaschar de menzionar en quest liug. Ella ei daventada de renum svizzer e general. Gest sco *Caspar Decurtins* ha era el mai emblidau sia tiara

oriunda romontscha, e mai calau d'esser scribent romontsch, clars ed acuts, e d'atgna temprà e qualitad. Era en sias scartiras romontschas eis el per gronda part sededicaus a problems dil dretg, popularisau quels e fatg dretg la materia difficila alla capientscha dils prus lecturs digl Ischi ed al pievel romontsch. Igl 1 de november 1957 ei il valent scenziat e grond Romontsch morts a Berna ella vegliadetgna d'81 onn.

Prof. P. Tuor, prof. Gion Cahannes ed auters ein stai 1896 cun Decurtins, lur menader, sper la tgina della Romania sut igl Ischi a Trun. En «*Nossa mira*», introducziun tiegl *Ischi IX*, scriva Tuor ch'era vegnius clamaus dalla Romania 1906 alla testa digl organ: «En las otg annadas, comparidas sut sia redacziun, ha dr. Decurtins dau a nies organ quella temprà, la quala nus savessen buca midar senza untgir dals principis che han scaffiu nossa Romania. Perquei sa la nova redacziun eleger negin auter motto che quel: *Vinavon per la medema strada!* Igl Ischi ei daventaus in organ litterar-scientific dil pievel romontsch, quei duei el era restar dacheudenvi».

1910 fa prof. Tuor en *Ischi XII* in examen de cunscienza en sia «*Orientaziun*». G. C. Muoth, Alfons Tuor, Giusep Huonder, ils gronds collaboraturs de Decurtins eran buca pli. Prof. Tuor scriva: «Cun quels fuvan las meglieras speronzas svanidas. Ed el ravugl della Romania sezza fuva in cert spért malsanetsch, in regl per sien e ruaus seschlihaus. Ei haveva claramein pegliau digren. Ei haveva perquei num oravontut de derscher nova veta ellas frastgas durmentadas, de svegliar danovamein la carschientscha e la fluriziun della plonta ... »

Plinavon ha ei setractau de reorganisar las radunonzas annualas della Romania. Quellas fuvan tochen dacheu reuniuns hilaricas de students e studegiai, cungidas beinduras da referats scientifics. Ellas fuvan senza dubi bialas fiastas intimas, nua ch'il humor e l'amicezia tenevan la bitgetta. Il temps dumandava dalla Romania certamein dapli. Senza destruir quei character intim ed amical, sto la Romania encurir de destadar e tener allerta il *senn nazional* denter il pievel romontsch sin ina maniera bia pli effectiva. Il *spért nazional*, la premura dil plaid matern, ha entochen dacheu fluriu en Surselva mo memia zun sulettamein enteifer la clasena della classa che ha fatg seminari

u gimnasi, el sempel pievel han ils basegns della veta practica – savens pli imaginai che reals – mo memia stinschentau la carezia e la premura per la faviala artada».

Era prof. Tuor ha giu sias misergias culs collaboraturs. Ell'introducziun digl *Ischi XVI* scriva el: «Pli ditg che quei che las statutas de noss'uniun verteschon, ch'ils stimai lecturs ein inclinai de perstgisar, e certamein era, che la redacziun prevedeva, ha igl Ischi schau spetgar. Circumstanziadas independentas da nies vuler e puder, allas qualas ins ei senz'auter extradias en in tal pign territori linguistic, sco quei ch'il Romontsch representa, ein l'empudientscha dil retard». – Per la secunda gada citescha Tuor en quei connex l'introducziun *Ischi IV* de Decurtins, che ha da gliez temps stuiu sur ura encurir novs collaboraturs.

Prof. dr. Pieder Tuor ha ediu da 1907–1926 12 Ischis. L'uiara mundiala ha ruis empermiez quei temps de sia lavur redacziunala. Sco gia sut Decurtins ei era Pieder Tuor sez separticipaus cun impurtontas atgnas lavurs per igl ISCHI.

Sia gronda prestaziun personala sco scribent digl Ischi ei stada la vart ed il problem giuridic e giuridic-historic, studis dai en adequat lungatg, en clar patratg, capeivels al pievel romontsch che sestenta per s'instruir. Pieder Tuor scriva en Nossa mira: «Nossa fin e mira ei buca de procurar ina lectura per cuntentar las marveglias ne scatschar la liung'uriala, mo ual schi pauc scrivin nus mo per filologs ed erudits de nossa tiara ne d'autras, aunc bia meins per ils perderts, ils quals vegnan suenter che nossa mumma romontscha ha fladau siu davos vierv ad ir suenter fastitgs de siu operar, nus scrivin per il pievel, sco el viva e braha en nossas muntognas. Nus lein dar ad el in pavel sanadeivel, che conforti e promovì senza esser memia grevs a siu stumi».

Prof. dr. Ramun Vieli
1895–1953

Prof. Ramun Vieli ei naschius ils 15 de fevrer 1895 a Razén. Siu temps gimnasial passenta el a *Mustér* ed a *Sarnen*. Siu interess per damondas linguisticas ei gia baul fetg exprimius. Allas

Ramuntiel.

universitads de *Friburg* e *Turitg* retscheiva il giuven scenziat ils muossavias per sia veta. Professers sco *Giachen Jud* e *Luis Gauchat* drezzan si'egliada enviers l'eminenta latinitad della viarva romontscha. 1926 banduna Vieli *Turitg*, suenter haver passentau egl'exteriur, a *Firenze* ed a *Paris* semesters nunem-blideivels e fritgeivels. Sia dissertaziun: «*La terminologia dil mulin en tiara romontscha*» ha dau a Ramun Vieli grond renum. 1926 surpren el la professura de romontsch sursilvan alla

scola cantonala a Cuera, instrucziun ch'el veva gia dau per in cuort temps 1924, substituend siu protectur ed amitg *prof. dr. Gion Cahannes*. Da quei mument entscheiva sia vasta activitad en favur dil lungatg e dil pievel romontsch. Ei fuss bess in favur en in lag de vuler numnar cheu tut sias oyras e ses susteniments enviars il moviment e biars singuls Romontschs. – Immediat entscheiva la gronda e greva lavur dils vocabularis, stenta che tegn el a mistregn per tut sia veta. 1938 arriva il *Vocabulari scursaniu*, 1944 il *Vocabulari tudestg-romontsch*. 1953 scarpa la mort la plema orda maun al nunstunclenteivel luvrer, senza esser arrivaus dil tut alla fin de sia incumbensa. Tenor sia intenziun dueva il *Vocabulari romontsch-tudestg* esser redigius per igl onn 1954. – La lavur de *prof. dr. Ramun Vieli* ei adina stada conscienziusa e clara sco sia tempra e siu character.

Prof. R. Vieli ei staus il tierz redactur digl ISCHI. El ha surpriu e redigiu quel da 1928–1937, epi da 1941–1944, en tut 8 Ischis. Era el resta fideivels als principis statui da Decurtins e Tuor: «Fideivels als principis de nos predecessurs, elegin era nus il motto: *Vinavon per la medema strada*». – *Prof. Vieli* tralai denton buc de slargiar sia mira, continuond en si'emprema introducziun: «Igl emprend intent de nies organ ei de mantener e cultivar nies car lungatg mumma. En medem temps dei igl Ischi svegliar tier ils Romontschs ina profunda carezia per la patria grischuna ...»

La belletristica cumpeglia lavurs en prosa e poesia. Ella dei esser in maletg verdeivel della veta de nies pievel puril muntagnard. La natira, l'istoria, sco era il temps present porschan agl egl allert material detgadiravunda per teisser ina teila grischuna. Poesias, cumedias, novellas, raquintaziuns, descripziuns deien divertir ed en medem temps instruir nies pievel romontsch. Purschend ina sauna lectura, sperein nus de far enconuscent a nies pievel las bellezias ed atgnadads de nies lungatg e d'impedir che nossa glied legi rauba jastra.

Las lavurs scientificas tracteschien objectivamein ed en fuorma plascheivla l'istoria linguistica, litteratura, culturala e politica dil pievel romontsch grischun. Nossa pli gronda attenziun vulessen nus denton dedicar a damondas linguisticas-cul-

turalas. Il lungatg e la cultura, il plaid e la caussa meretan daveras nossa pli gronda atenziun, pertgei els ein nos pli custeivels beins, ch'ei smanatschai en lur existenza. Buca mo nies lungatg ei periclitaus, mobein era nossa cultura. Nossas veglias isonzas, nossas instituziuns, nos indrezs, nies viver e sevestgir etc. etc. semidan en in contin e crodan adina pli e pli en embli-donza. Sche nus savein forsa era buca retener il cuors dil mund e las grondas midadas economicas de nies temps, sche vulein nus silmeins conservar egl Ischi l'ierta de nos perdavons».

Quests plaids de Ramun Vieli duessen vegnir legi aunc oz, cunzun dalla giuventetgna. Els eran per prof. Vieli decisivs. Il temps rocla, ils principis han de star. Fravegar vida lezs ei in prigus cunfar. L'attaschadad a nossa patria ed a nossa isonza, a nies lungatg ei l'emprema condiziun per salvar nossa populaziun intacta e sauna. Quei principi fundamental ston era ils novs scribents tener en honor, senza tertgar de stuer semover traso en las medemas rodaias veglias e forsa isadas. Vuler promover stravaganzas litterarias, vuler en emprema lingia stravagar industria ed economia senza saldar vegls deivets visavi nies moviment tralasciau, ein utopias, ei fatg termagls cul fiug. Quella idea veva prof. Ramun Vieli, e cun raschun.

Prof. dr. Vieli vesa beinspert che l'uniun studentica era da siu temps buca pli el cass de dumignar ils carschents problems dil manteniment dil romontsch. La Romania representava gie daditg igl entir pievel sursilvan. El ei daventaus il fundatur dil *Cussegl della Romania*. Dr. Erwin Durgiai scriva en quei connex en *L'organisaziun della Romania* (Ischi 28, 186): «L'organisaziun primara, zun mudesta cun in comite d'activs alla testa, era buca sufficienta pli. Ei muncava il ferm tgamun che dirigeva cun sistem e metoda las numerusas fatschentas dell'uniun».

Il 26 de december 1940 ha la radunonza generala a Glion eligiu in *Cussegl della Romania*. En quei Cussegl, ed in summa, ei Vieli staus adina il menader. Nus lein buca allegar cheu en contas uniuns che Ramun Vieli ha giu in plaid, instradau acziuns decisivas en favur dil moviment e della renaschientscha romontscha.

Denter duas periodas de redacziun Ischi entras prof. Vieli, ei redatur *Giusep Demont de Sevgein* sefatg responsabels cun dus numers, annadas 26, 1938, e 27, 1940, che sedistinguan entras meriteivels studis sur della historia ecclesiastica de *Lum-brein e Surrein*. Giusep Demont ch'ei da present seretratgs ella tgeuadad digl *Asil s. Giusep a Compadials*, vul buca esser numnaus sco redatur digl Ischi. Nus lein respectar siu gïavisch senza quescher e cuschentar la persuna dil tut.

Giusep Demont ei naschius a Sevgein. El deriva d'ina enconuschenta famiglia sursilvana. Suenten ses studis a Mustér ed a Friburg, eis el staus redatur dil *Bündner Tagblatt*. Silsuenten eis el seretratgs a Sevgein, siu vitg natal, s'occupond de siu grond bein puril. El ei era en questa liunga perioda de sia veta staus activs sco schurnalist e sco politicher. Denter auter eis el staus mistral de Glion e la Foppa da 1929/31. In'ovra che ha acquistau valeta stabla ei la *Cronica Romontscha*, lura ses numerus artechels en nossas revistas romontschas.

Prof. dr. Guglielm Gadola
1902–1961

Prof. G. Gadola ei naschius a *Mustér* ils 6 de november 1902. Ses studis gimnasials ha el entschiet a *Mustér* e finiu els 1924 a *Engelberg*. Sper *Mustér* e contuorn ha cunzun la *Val Tujetsch*, cun la quala el veva fermes ligioms de parentella, influenzau grondamein sia formaziun e siu luvrar litterar. Si'amur e fervur per il romontsch e sia cultura ha el retschiet cunzun da siu mussader *Pader Baseli Berther*. Ses studis academics serepartan denter las universitads de *Friburg* e de *Turitg*. 1930 doctorescha el a *Turitg* cun la dissertaziun: *Historia della litteratura sursilvana della reforma e cunter-reforma*. Gia baul entscheiva la lavur litterara cun historias e studis. El ha caschun de substituir dr. Vieli a Cuera ell'instrucziun romontscha gia da student. Finiu siu studi ha el danovamein la pusseivladad d'instruir alla scola cantonala. El vegn silsuenten numnaus professor d'istoria e franzos. Sper questa incumbensa professionala crescha si'ovra litterara e culturala onn per onn considerablamein. El daventa igl autur il pli popular en

Guglielmo Gadola

tiara romontscha. Renomai ein ils 25 numers dil GLOGN ch'el ha ediu e scret per gronda part sez. Gadola ei in temperament impulsiv, che ha schau reger pli la fantasia sauna che stretgs fitguirs! Sias ideas, ses maletgs, sia fantasia sescurrevan sco ord la mongia, emplenend senza cal vonn e curtauna tgemblada. – Siu luvrar impulsiv ed endinau, savens bein entiras notgs ora cura che l'enzenna deva, – ha sgurdinau sias forzas avon temps.

Il 25 de fenadur 1961 ha el bandunau nus tuts, era sia lavur en favur dil romontsch che haveva fatg ad el ton plascher en sia veta.

Professer dr. G. Gadola ha redigiù 17 Ischis, da 1945–1961. En quei interval ein las annadas 31–47 vegnidas presentadas al pievel romontsch. Gadola ha luvrau cun tschaffien e temperament vid igl Ischi che ha beinduras era caschunau ad el grevs muments. Gia cugl Ischi 45, 1959, leva prof. Gadola bandunar siu carezau organ, segiramein vess el giu fatg quei cun quel de 1961, numer 48. El vess lura buca tralascchau de dar in interessant Cumiau sche la plema vess lubiu quei ad el. – Sia mira concernet il cuntegn spirtal e cultural digl organ popular-scientific della Romania, ei per el clara gia dall'entschatta enneu, da sia emprema introducziun 1945. El scriva: «Duront ses emprems 50 onns ha la Romania cultivau cun premura ina partida interessants facturs de nossa cultura romontscha. Mo ins emblidi buc, ch'ei dat aunc auters pastgs entirs sil territori de nossa historia litterara e culturala. Quels lein nus taccar cun gust e curascha.

Il pli grond tschaffien hai jeu de tractar en ina partida studis e scrutaziuns l'istoria della cunterreforma, ni meglier detg: della restauraziun catolica de nossa tiara romontscha; principalmein studis e lavurs davart la cultura e litteratura dil temps baroc, ch'ei senza dubi staus il pli fritgeivel e glorius de nossa viva ed activa Part sura... Secapescha, ch'era la part belletristica digl Ischi vegn ad obtener siu plaz d'honor, sco igl ei adina stau il cass entochen uss».

Prof. dr. Guglielm Gadola ei vegnius eligius sco redactur digl Ischi il settember digl onn 1944. En siu *Per comiau*, 1959, scriva el: «Igl ei nuota stau legher ded esser il successur de quels renomai redactors digl Ischi! Mo oz sundel jeu tuttina leds de silmeins haver teniu quei pauc che jeu hai giu empermess: Mintg'onn in Ischi! – Schebi ch'igl Ischi ei 'mo' in annuari, eis ei nuota stau adina aschi lev de vegnir ora cun el mintg'onn – e sil temps fixau. Enqual onn ha ei dau stentas e breigias avon ch'ins hagi giu ensemen il sufficient e necessari 'material'... mo con leds sundel jeu staus d'haver suandau il

bien cussegl de P. Baseli Berther en quei grau, il cussegl ch'el veva giu dau a mi da student, cura che jeu hai surpriu il GLOGN: 'Mira, miu bien, sche ti vul tener la dira e vegnir ora mintg'onn cun el, sche gida ei nuot auter che de ti tez scriver ed haver en reserva mintg'onn circa ina tiarza ni la mesadad dellas lavurs ch'ei drova!'».

Prof. G. Gadola ha giu caschun de far extendidas experiencias sco redactur digl Ischi e dil Glogn. A siu successur dat el denter auter il suandont e saluteivel cussegl: «Has ti ina ga da schuffa de vegnir ora cugl Ischi, sche buca enquera agid e collaboraziun tier quel e tschel de buna peda u biala veta, era sch'el fuss capavels avunda de far in survetsch, mobein tier quel ch'ei fetg fatschentaus. Lez fa! – E mai emblida: Far endretg a tuts sas ti mai. Criticar ei pli lev che sez meglier far – e da lezs dat ei de pli che collaboraturs!»

Nus essan alla fin de nies excuors. Ni temps ni spazi han lubiu de s'extender sco quei che l'impurtonza de questas persunas e de lur ovras vessen pretendiu. Nus vein gnanc allegau tetel e cuntegn de lur lavurs pigl ISCHI, nundir saviu far menziun vengonza de lur ovra entira. Quei ei gia fatg per part outro, gl'auter deigi esser reservau ad ulteriur studi per giuvens scienziai e novs litterats!

Las introducziuns cun las miras ed ils principis tenor ils quals ils redacturs han luvrau, han schau percorscher igl attent lectur la gronda unitad, mo da l'autra vart era las differentas accentuaziuns, respectablas, ch'ein naschidas dals temperaments distingui e fetg differentes, dallas differentas preparaziuns e formaziuns dils 4 valents redacturs. Igl ei pia de capir che l'atgna produczion dils differentes redacturs presenta mintgamai novs aspects. Sur dellas contribuziuns dils collaboraturs sa negin redactur garantir svilup e la tempra per tut avegnir auter che cun in grond stab de collaboraturs e cun la pusseivladad de far ina rigurusa tscharna. Ei quei pusseivel sin intschess romontsch? Per quei ei prof. Gadola e cunzun mistral Giusep Demont stai precauts en lur empermischuns. In examen retrospectiv ei pli engrazieivels, en cass ch'in tal ei aunc concedius ad in redactur.

Ils emprems tschun redactors de *Igl Ischi*, sura menzionai, da 1897–1961 en funcziun, prestond 47 annadas, han teniu la dira, in per in, *64 onns!*

Ils 12 de fenadur 1961 miera prof. Guglielm Gadola anetgmein. La Romania piarda in capavel redatur.

Per igl Ischi 48, 1962 ed ils suandonts, tochen 1970, annada 58, segna il suttascet de questas lingias. El va buca da numord las laisas dils predecessurs, continuond normas linguisticas e culturalas della Tiara Romontscha.